

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΝΙΚΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ

Ο Νίκος Λυγερός είναι ο Έλληνας που κατέχει τον υψηλότερο δείκτη ευφυΐας (IQ) στην κλίμακα Stanford-Binet, με 189 βαθμούς και είναι ένας από τους 50 εξυπνότερους ανθρώπους στον κόσμο. Διαθέτει ένα “βαρύ” βιογραφικό, ωστόσο παλεύει με πάθος για το μοναδικό του ενδιαφέρον, όπως ο ίδιος ομολογεί, τον άνθρωπο... Γνωρίζει άριστα τα θέματα της Αρμενίας και του Ναγκόρνο Καραμπάχ, μιλά ανοιχτά και χρησιμοποιεί το α' πληθυντικό πρόσωπο...
Στην Μάρθα Τζαμπούζιαν

Κύριε Λυγερέ, έχετε σπουδάσει μαθηματικά και γλωσσολογία. Αυτός ο συνδυασμός μας ξαφνιάζει.

Με ενδιαφέρει ο άνθρωπος. Τα μαθηματικά είναι για μένα απλώς μια κωδικοποίηση του πυρήνα της γνώσης. Οι γλώσσες με αγγίζουν, γιατί νομίζω ότι όσο πιο πολλές γλώσσες γνωρίζουμε τόσο πιο ανθρωπίνοι είμαστε. Είναι και ένας από τους λόγους που με άγγιξαν τα αρμενικά. Τα σιδερένια γράμματα έχουν κάτι το ελκυστικό. Η αρμενική γραφή - γιατί μελετάω και γραφές όπως η γραμμική Α και Β - έχει πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία. Έχει και κάτι άλλο, είναι και δύσκολη γλώσσα. Είναι και αυτό ελκυστικό. Όταν είναι ένας μικρός λαός και έχει δύσκολη γλώσσα, αποδεικνύει αυτό που λέω στη στρατηγική ότι η ανθεκτικότητα προέρχεται

Γεννήθηκε το 1968 στον Βόλο, αλλά σε μικρή ηλικία μετακόμισε με την οικογένειά του στη Γαλλία.

Ως ερευνητής κατέχει διάφορα παγκόσμια ρεκόρ στους τομείς της άλγεβρας, της θεωρίας αριθμών και της συνδυαστικής. Είναι στρατηγικός σύμβουλος και καθηγητής γεωστρατηγικής στην Αστυνομική Ακαδημία, στη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας, στη Σχολή Στρατολογικού, στη Σχολή Πολέμου, στη Σχολή Πολεμικής Αεροπορίας και στη Σχολή Εθνικής Άμυνας στην Ελλάδα.

Ως καθηγητής μαθηματικών, πληροφορικής, κυβερνητικής, επιστημολογίας, γλωσσολογίας, βιοηθικής διδάσκει στα Πανεπιστήμια της Λυών, της Αθήνας και της Θράκης και στην Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης. Είναι Πρόεδρος Επιτροπής Καλλιτεχνικών Σχολείων (Υπουργείο Παιδείας), καθηγητής προικισμένων παιδιών, expert διερμηνέας και μεταφραστής στα γαλλικά δικαστήρια, επιστημονικός σύμβουλος του Συνδέσμου Φίλων Καραθεοδωρή και του υπουργείου Παιδείας.

Υπήρξε διεθνής παρατηρητής στις προεδρικές του Ναγκόρνο Καραμπάχ.

Έχει ιδρύσει την οργάνωση «The Pi Society», τα μέλη της οποίας έχουν δείκτη IQ από 176 βαθμούς και πάνω, που σύμφωνα με στατιστικές αντιστοιχεί σ' έναν άνθρωπο στο εκατομμύριο.

Διακεκριμένος για την επικοινωνία του με τα παιδιά, ειδικευμένος στην καθοδήγηση, στη συμβουλευτική αγωγή και στον επαγγελματικό προσανατολισμό μαθητών και γονιών, έχει συνεργαστεί με πολλά σχολεία στη Γαλλία, την Ελλάδα και την Κύπρο.

Είναι συγγραφέας, σκηνοθέτης, ποιητής, ζωγράφος. Έχει δημοσιεύσει περισσότερα από 5.100 άρθρα, ποιήματα, λογοτεχνικά κείμενα, πάνω σε θέματα μαθηματικών, νοημοσύνης, φυσικής, φιλοσοφίας, εκπαίδευσης, μυθολογίας, θρησκείας, ιστορίας, αρχαιολογίας, κινηματογράφου, ζωγραφικής, μουσικής, πολιτικής, κοινωνιολογίας, στρατηγικής, management, οικονομίας.

Λέω πολύ συχνά στους σπουδαστές μου ότι θα ήταν πολύ καλό να πάνε στο Αρτσάχ να μάθουν τι σημαίνει αντίσταση

από τη δυσκολία. Αν ήταν πολύ πιο εύκολη η γλώσσα, θα είχε χαθεί πιο εύκολα. Ενώ εδώ, αναγκαστικά, η τριβή των παιδιών μέχρι να τη μάθουν είναι τόσο μεγάλη, που μετά και να δέχονται πιέσεις, δεν την ξεχνούν.

Πώς ξεκίνησαν οι σχέσεις σας με το Αρτσάχ;

Στο Αρτσάχ πήγα επίσημα ως διεθνής παρατηρητής για τις προεδρικές εκλογές του 2007. Πήγα ως Έλληνας, γιατί δεν υπήρχαν άλλες παρατηρητές, που δε νομίζω ότι ήταν σωστό. Μετά ξαναπήγα για τα είκοσι χρόνια του Αρτσάχ, με κάλεσαν ως ομιλητή, ως στρατηγικό σύμβουλο. Επισκέφτηκα πολλές περιοχές που ήταν σημαντικό να τις έχω δει από κοντά, για να ξέρω τι θα χάναμε, αν χάναμε αυτά τα μέρη. Μ' αυτό τον τρόπο έγραψα μερικά άρθρα και έκανα αναλύσεις στρατηγικές. Έκανα μια ανάλυση γεωστρατηγική για την τοποθεσία του Στεπανακέρτ σε σχέση με τις διαπραγματεύσεις που γίνονται. Χωρίς την πρόσβασή μου σ' αυτές τις περιοχές, δεν θα μπορούσα να είχα γράψει ούτε για το οδικό δίκτυο ούτε για το ηλεκτρικό δίκτυο.

Το Αρτσάχ είναι αναμφίβολα πολύ διαφορετικό από την Αρμενία. Τι σας έκανε εντύπωση σ' αυτό τον τόπο;

Ναι, είναι πολύ διαφορετικό. Η Αρμενία είναι η γη της πέτρας, ενώ το Αρτσάχ είναι πράσινο εντελώς, με πολλά βουνά. Νομίζω ότι το σύνθημα του Αρτσάχ είναι σωστό. «Εμείς είμαστε τα βουνά μας», πραγματικά, χωρίς βουνά δεν θα άντεχε αυτή η περιοχή.

Το άλλο που με άγγιξε είναι ότι έχουμε την εντύπωση ότι είμαστε πολύ λίγα άτομα, αλλά είναι όλοι ριζωμένοι, περισσότερο από τους Αρμένιους της Αρμενίας. Δεν υπονοώ ότι είναι καλύτεροι. Αλλά όταν σε πλακώνουν στο ξύλο συστηματικά, ή αποκτάς αντοχές ή έχεις πεθάνει. Άρα αυτοί που ζουν αναγκαστικά είναι πιο ανθεκτικοί. Γι' αυτό το σύμβολο του Αρτσάχ, ο μπαμπίγκ και η νταντίγκ είναι σημαντικό για μένα και όντως αληθινό.

Οι άνθρωποι του Αρτσάχ έχουν το στοιχείο του Σπαρτιάτη, ενώ στην Αρμενία νομίζω ότι έχουν πιο πολύ το στοιχείο του Αθηναίου, είναι άλλη προσέγγιση. Ο κάτοικος του Αρτσάχ σου λέει εγώ, αν δεν

δώσω μάχη, θα φύγω. Ενώ στην Αρμενία κουτσά-στραβά τα καταφέρνουμε, γιατί ξέρουμε ότι στα σύνορα είναι η Ρωσία, ενώ στο Αρτσάχ η Ρωσία δεν παίζει το ίδιο παιχνίδι, είναι πιο πολύπλοκο.

Βέβαια, αυτό που με αγγίζει περισσότερο πάντα είναι οι άνθρωποι.

Μ' αγγίζει και η διαχρονικότητα της αρμενικής παράδοσης: παρόλο που είναι ένας μικρός λαός, έχει πολύ μεγάλο βάθος χρόνου. Αυτό νομίζω ότι είναι και το πρόβλημα των Αζέρων, θα ήθελαν να τους ξεριζώσουν όλους έναν-έναν, αλλά το πρόβλημα είναι ότι πρέπει πραγματικά να τους ξεριζώσουν έναν-έναν.

Το άλλο που με αγγίζει είναι ότι παρά τη φτώχεια, γιατί υπάρχει μεγάλη φτώχεια, υπάρχουν στοιχεία της διασποράς που έρχονται και κάνουν επενδύσεις. Απλώς, θα ήθελα, και εκεί το θέλουν, οι επενδύσεις αυτές να είναι πιο σφαιρικές. Ένας Αρμένιος που ζει στο εξωτερικό και αποφασίζει να μείνει στο Στεπανακέρτ είναι ικανός να κάνει ένα κτήριο ή ένα ξενοδοχείο που να μοιάζει με τη Βουλή, αλλά μπροστά θα έχει έναν τετραπλό δρόμο και πίσω έναν χωματόδρομο...

Θεωρείτε χρέος των τοπικών αρχών αυτά τα πιο σφαιρικά έργα;

Είναι πολύ δύσκολο για τον κρατικό φορέα να ελέγξει τον πλούσιο της διασποράς. Ο άλλος προτιμά να επενδύσει σε ένα ξενοδοχείο ή σε ένα χώρο παρά να πει ότι με τα ίδια λεφτά θα γίνουν δρόμοι. Εδώ είναι η δυσκολία.

Δε νομίζω ότι προς το παρόν η κυβέρνηση είναι αρκετά δυνατή για να μπορέσει να επιβάλει τέτοια προγράμματα ή να τα ενσωματώσει σε προγράμματα πλαισίου. Αλλά θα πρέπει να κινηθούμε προς αυτή την κατεύθυνση.

Το Αρτσάχ εξακολουθεί να έχει προβλήματα υποδομής;

Γενικά, το οδικό δίκτυο δεν είναι ακόμα καλό, αλλά εγώ τους λέω συχνά ότι αυτό μας προστάτηψε. Είναι το παράδοξο: τα βουνά μπορεί να αποτελούν μια δυσκολία, είναι και προστατευτικό τείχος. Στα πρακτικά πράγματα εγώ προώθησα πολύ το ασύρματο δίκτυο. Υπάρχει μεγάλη δυσκολία να βάλουν ηλεκτρικό ρεύμα παντού. Εφόσον έχουμε περάσει στη φάση του ασύρματου, γιατί να μην το χρησιμοποιήσουμε πιο εντατικά για μια χώ-

ρα τέτοιου τύπου; Νομίζω ότι πέρασε σαν ιδέα.

Υπάρχουν προβλήματα πολεοδομίας. Με ενοχλεί κάπως που αρχίζουν να συντηρούν τζαμιά, ενώ δεν έχουμε φτάσει καν να έχουμε το προαπαιτούμενο για συμβατικά πράγματα. Ας πούμε τα σχολεία. Βέβαια, πήγα σε ιδιωτικά σχολεία που είναι σε πολύ καλή κατάσταση, με διαδραστικό πίνακα πολύ ωραίο. Θα σας εντυπωσίαζε και εσάς η αίθουσα, σαν να ήταν το Αρσάκιο, με πολύ καλή υποδομή με καθηγητές, με ερευνητές.

Σας άρεσε το νέο κτήριο της Βουλής;

Είναι εντυπωσιακό, εγώ χαίρομαι που υπάρχει. Θα μπορούσαν να είχαν μείνει σε ένα πιο μίζερο πλαίσιο, θα ήταν πιο εύκολο αυτό. Για παράδειγμα, το Ιστορικό Μουσείο είναι πιο πολύ η συνέχεια

Στρατηγικά η λανθασμένη κίνηση προέρχεται από τη διασπορά που δεν προέβλεψε την τακτική κίνηση του κράτους για την υπογραφή των πρωτοκόλλων

της σοβιετικής ιστορίας, απλώς μετατράπηκε σε αρμενικό.

Ενώ τώρα η νέα Βουλή και δίπλα το ξενοδοχείο δίνουν πιο πολύ ένα στίγμα δικό μας και αυτό με αγγίζει. Η αρχιτεκτονική για μένα είναι πώς να σκαλίζω το κενό, πώς να σκλώνεται το κτήριο χωρίς να έχει βάρος. Το κτήριο είναι ενδεικτικό της ποιότητας που θα μπορούσαν να αποκτήσουν σ' αυτό τον τομέα. Νομίζω ότι τεχνικά και αρχιτεκτονικά είναι κάτι πετυχημένο.

Σήμερα υπογράφονται στη Ζυρίχη τα πρωτόκολλα για το άνοιγμα των συνόρων μεταξύ Αρμενίας-Τουρκίας και την καθιέρωση διπλωματικών δεσμών. Ξέρετε ότι η διασπορά είναι αντίθετη. Ποια είναι η γνώμη σας;

Είναι λογικό η διασπορά να είναι μπροστά από το κράτος στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το κράτος πρέπει να συμβιβαστεί

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

με ορισμένα δεδομένα. Δεν θέλω να δικαιολογήσω ούτε τους μεν ούτε τους δε. Άλλωστε εγώ είμαι με τη διασπορά, το ξεκαθαρίζω. Όταν όμως το κράτος είναι στριμωγμένο, με τα δυο χέρια στις χειροπέδες, δεν του λες γιατί δεν ψηφίζεις σηκώνοντας το χέρι ψηλά;

Νομίζω ότι το λάθος το κάνει η διασπορά τώρα. Με ποια έννοια; Ξαφνιάστηκε, δεν περίμενε ότι θα γίνει αυτό, αλλιώς θα είχε αντιδράσει πριν. Για μένα σ' αυτό το πράγμα δεν ήταν αρκετά αποτελεσματική, να μπλοκάρει τη διαδικασία, πριν μπούμε σ' αυτή τη διαδικασία. Γιατί το ξέρετε πολύ καλά, αυτά όταν αρχίσουν, μετά θέλουν πολύ περισσότερη δουλειά για να σταματήσουν. Για μένα εδώ στρατηγικά η λανθασμένη κίνηση προέρχεται από τη διασπορά που δεν προέβλεψε την τακτική κίνηση του κράτους.

Εννοείτε ότι η διασπορά αντέδρασε αργά;

Αναρωτιέμαι γιατί αντέδρασε αργά. Αντέδρασε, δεν αντιστάθηκε. Με αυτή την α-

ληθεί με τις συνθήκες. Μια συνθήκη που θεωρώ απαράδεκτη είναι η συνθήκη Καρς, διότι η Ρωσία και η Τουρκία υπέγραψαν ένα πρωτόκολλο, με το οποίο δεν δέχονταν τρίτο μέλος. Άρα, η Αρμενία βρίσκεται στη θέση να υπογράψει ένα κείμενο που δεν υπογράφει και με το οποίο της παίρνουν περιοχές.

Γνωρίζετε και το θέμα του Τσαβάκ;

Είναι μεγάλο πρόβλημα που δεν το λέμε πολύ, ενώ καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα των δικών μας. Εγώ βρίσκω ότι γενικά είμαστε πολύ χαλαροί.

Ίσως φοβόμαστε μη δημιουργηθεί άλλο ένα μέτωπο.

Ναι, αλλά τα μέτωπα μερικές φορές ενώνονται. Υπάρχει ένα ολόκληρο αρμενικό κίνημα στη Γαλλία που αφορά τη λεγόμενη δυτική Αρμενία, την κατεχόμενη, διότι, αν δεν ξέρουμε το πλαίσιο, έχουμε την εντύπωση ότι τη γενοκτονία την έχουν υποστεί οι Αρμένιοι με μια ομοιομορφη κατανομή. Είναι ριζικό λά-

θος και στρατηγικό. Τη χρησιμοποιεί, βέβαια, η Τουρκία εναντίον μας αυτή την άγνοια, αλλά είναι η δυτική Αρμενία που έχει το περισσότερο κόστος και γι' αυτό πια δεν υπάρχει. Κανονικά, θα είχε ενδιαφέρον το ανάλογο που έχει γίνει με το Ναγκόρνο Καραμπάχ να γίνονταν στη δυτική Αρμε-

νία και το Τσαβάκ. Δεν νομίζω ότι υπάρχει νομικό πλαίσιο που το απορρίπτει. Γεωστρατηγικά μπορεί να είναι δύσκολο, αλλά δεν είμαι σίγουρος ότι είναι τόσο εύκολο να είμαστε εντελώς απομονωμένοι από την Αρμενία, σε μια κουκκίδα.

Λέτε ότι θα ανοίξουμε μέτωπο. Πολύ σωστά. Στο Τσαβάκ, το βουλώνω, στη δυτική Αρμενία, το βουλώνω, μου μένει λίγο το Καραμπάχ, αλλά εκεί έχουμε διαπραγματεύσεις, μπορεί να μας το ξαναπάρουν. Τι θα μείνει στο τέλος; Ξανά το ίδιο κομματάκι. Το οποίο είναι εντελώς αυθαίρετο.

Τα σύνορα μεταξύ Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν δεν ήταν μόνο αυθαίρετα, ήταν ύπουλα. Αντικρούουν σε βασικές αρχές της γεωστρατηγικής. Όταν έχεις έναν χώρο που δεν είναι συνεκτικός και δεν μπορείς να περάσεις από τον ένα στον άλλο, χωρίς να περάσεις από τον άλλο, πώς θέλεις να έχεις σταθεροποίηση;

Το είδαμε, όταν κατέστρεψαν το κοιμητήριο στο Τσουγά. Εγώ δεν είδα μεγάλη κινητοποίηση στην Ελλάδα. Είναι κοιμη-

τήριο, στην Ελλάδα έχουν την τάση να προσέχουν τα κοιμητήρια. Έλλειψη ενημέρωσης; Δεν το είδαμε; Μα υπήρχε ολόκληρο βίντεο. Δεν ήταν στρατιώτες; Πάλι το είδαμε.

Πάντως, να ξέρετε ότι σε αυτή την προσπάθεια εγώ λειτουργώ ως στρατηγικός σύμβουλος για να γίνουν προσφυγές για κάθε τάφο. Κάθε τάφος εκτιμάται γύρω στις 150.000 ευρώ. Έχουμε στείλει ήδη και έχουμε πάρει πρωτόκολλα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Άρα, θα μπούμε σ' αυτή τη διαδικασία.

Ασχολείστε και με το θέμα των προσφυγών στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο;

Πρόσφατα, στις 29 Σεπτεμβρίου, είχαμε την απόφαση για την προσφυγή των αδερφών Φωκά εναντίον της Τουρκίας για μη απόλαυση περιουσίας στην Κύπρο και στις 6 Οκτωβρίου για την Τένεδο. Πρόκειται για σημαντικές αποφάσεις από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι οποίες μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως δεδικασμένο.

Στη Γαλλία, όσον αφορά το αρμενικό στοιχείο, κάνουμε μια ολόκληρη καμπάνια για να βρούμε έγγραφα και τίτλους ιδιοκτησίας για να μπορούν να κάνουν προσφυγές. Οι Αρμένιοι είναι στην ίδια περίπτωση με τους Έλληνες και όχι με τους Κυπρίους, γιατί το τουρκικό κράτος είναι αναγνωρισμένο, άρα πρέπει να εξαληφθούν όλα τα ένδικα μέσα και μετά να πάμε στο ΕΔΑΔ.

Θα ήθελα, όμως, να υπάρχει μεγαλύτερη κινητοποίηση από τους δημοσιογράφους. Ενώ κερδίσαμε τις δύο δίκες, στον τύπο δεν βλέπετε τίποτα. Θυμάστε πόσα λεφτά θα πάρουν οι αδερφοί Φωκά; Δεν είναι σημαντικό; Μιλάμε για 19.000.000 ευρώ ως ενοίκιο, όχι σαν αποζημίωση για το σπίτι. Όσον αφορά το χρηματικό, οι υποθέσεις στην Κωνσταντινούπολη είναι 10 φορές μεγαλύτερες σε σχέση με την Κύπρο.

Τελικά, είστε αισιόδοξος;

Βεβαίως, δεν ασχολούμαι με προβλήματα που δεν λύνονται. Δεν έχω ανάγκη να είμαι αισιόδοξος ούτε για το αρμενικό ούτε για το Αρτσάχ. Είναι τώρα πλέον θέμα στρατηγικής και νομικού πλαισίου. Εμείς οφείλουμε να παίξουμε σωστά, ο χρόνος είναι μαζί μας.

Η γενοκτονία δεν παραγράφεται, στο Αρτσάχ κατάφεραν πράγματα που είναι εξωπραγματικά ακόμα και για Έλληνες: 150.000 άτομα απέναντι σε 7.000.000... Εγώ, πάντως, το χρησιμοποιώ σαν παράδειγμα ανθεκτικότητας στη Σχολή Εθνικής Άμυνας και λέω πολύ συχνά στους σπουδαστές μου ότι θα ήταν πολύ καλό να πάνε στο Αρτσάχ να μάθουν τι σημαίνει αντίσταση.

Στο Τσαβάκ, το βουλώνω, στη δυτική Αρμενία, το βουλώνω, μου μένει λίγο το Καραμπάχ, αλλά εκεί έχουμε διαπραγματεύσεις, μπορεί να μας το ξαναπάρουν. Τι θα μείνει στο τέλος; Ξανά το ίδιο κομματάκι;

ντιδραση θα γίνει κάτι; Στη Γαλλία έχω εκπομπή στο αρμενικό ραδιόφωνο μια φορά την εβδομάδα. Αν κοιτάξετε το ραδιόφωνο, εδώ και βδομάδες έχει εκπομπές που κατηγορούν το πρωτόκολλο. Απλώς, εγώ βρίσκω ότι δεν ήταν μια κίνηση γενική. Το αιώνιο πρόβλημα που έχουμε είναι ότι, αν δεν κινούμαστε όλοι μαζί, καταλήγουμε να μην είμαστε ενωμένοι. Πρέπει να είναι πολύ σοβαρή η υπόθεση για να ενωθούμε, αλλιώς έχουμε την τάση που έχουν και οι Έλληνες και οι Εβραίοι να κάνουμε έναν εμφύλιο με τρία άτομα. Με στεναχωρεί, γιατί οι Τούρκοι το χρησιμοποιούν.

Καταλήγουμε ότι το πρωτόκολλο ήταν αναμενόμενο.

Αν κοιτάξουμε την Αρμενία όπως είναι τώρα, έχουμε την εντύπωση ότι το πρωτόκολλο ήταν αναμενόμενο. Αν θυμηθούμε ότι η Αρμενία ήταν η χώρα των τριών θαλασσών, είναι λίγο αστείο να αποδεχτούμε αυτό το πρωτόκολλο. Για ποια Αρμενία μιλάμε; Δεν ξέρω αν έχετε ασχο-